

УДК 025:004

Віталіна Шкаріна,

наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО АПАРАТУ БІБЛІОТЕКИ: РЕАЛІТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано зміни, що відбулися в довідково-бібліографічному апараті бібліотеки у зв'язку з розвитком системи електронних комунікацій.

Ключові слова: довідково-бібліографічний апарат, довідково-пошуковий апарат, інформаційно-пошуковий апарат, бібліографічні ресурси, документографічні ресурси, фактографічні ресурси, вторинні ресурси.

Проблема пошуку інформації є однією з основних проблем людства. Хоча інформаційні ресурси в тому чи іншому вигляді існували з доісторичних часів, але через свою специфічність практично до епохи Відродження не розглядалися як окрема категорія, незважаючи на те, що інформація завжди використовувалась людьми в процесі комунікації для управління та вирішення найрізноманітніших завдань. Накопичення зафіксованої інформації з часом унеможливило її безпосередній пошук у книгосховищах і неминуче призвело до відділення документних сховищ від читачів, а отже – до необхідності сполучуваної ланки між знанням і людиною. Бібліотека в цілому та бібліографія зокрема є найдавнішими посередниками між джерелами інформації та користувачами. Тим інструментарієм, за допомогою якого це посередництво переважно здійснюється, і є довідково-бібліографічний апарат (ДБА) бібліотеки.

Метою публікації є аналіз змін, що відбулися у ДБА бібліотеки в результаті його трансформації у зв'язку з розвитком новітніх інформаційних технологій. У дослідженні цього питання варто виділити три основні аспекти: термінологічний, теоретичний і практичний.

Звернімося до термінологічних стандартів. Попередній ГОСТ 7.26-80 «Библиотечное дело» визначав ДБА бібліотеки як *«совокупность справочных и библиографических изданий, библиотечных каталогов и картотек, предназначенная для пропаганды произведений печати и других документов и целенаправленного руководства чтением»* [12, с. 127].

У зв'язку з тим, що бібліотеки є не єдиними учасниками системи документальних комунікацій, у системі органів науково-технічної інформації (НТІ) закріпився термін «довідково-пошуковий апарат» (ДПА), який формулюється у ГОСТ 7.27-80 «Научно-информационная деятельность» як *«совокупность упорядоченных массивов вторичных документов, предназначенная для поиска научно-технической информации»*. А інформаційний пошук за цим же ГОСТом визначається як *«поиск документов, сведений о них или фактов, соответствующих информационному запросу»* [12, с. 140].

Мова йде про аналогічні ресурси, лише різними словами. На час створення цих стандартів за відсутності у бібліотеках автоматизованих систем вводу та пошуку інформації між бібліотеками та органами НТІ існувала суттєва відмінність у методах аналітико-синтетичного опрацювання документів та отриманих в його результаті інформаційних продуктах. Отже, було два стандарти («Библиотечное дело» та «Научно-информационная деятельность») і, відповідно, – два різні терміни (ДБА та ДПА) з двома різними тлумаченнями.

У нинішньому ДСТУ 7448:2013 «Бібліотечно-інформаційна діяльність» знову два терміни, але вже обидва в одному стандарті. Термін ДБА подано у розділі «Бібліографічна продукція», а термін ДПА – у розділі «Бібліотечні інформаційні ресурси».

ДБА – *«сукупність довідкових і бібліографічних видань, каталогів і картотек, призначена для розкриття складу та змісту бібліотечних фондів документів»* (розділ «Бібліографічна продукція») [2, с. 23].

ДПА – *«інформаційно-пошукова система, сформована для пошуку і видавання фактографічної і / або бібліографічної інформації та документів»* (розділ «Бібліотечні інформаційні ресурси»), а інформаційно-пошукова система (ІПС) визначається як *«автоматизована інформаційна система, що становить сукупність інформаційно-пошукової мови, програмного забезпечення і правил переведення семантичного змісту на цю мову, призначена для інформаційного пошуку та видавання документів і / або даних»* (розділ «Бібліотека як інформаційна система») [2, с. 16].

Отже, ДПА за новим стандартом визначається як цілісний комплексний ресурс, а ДБА обмежено конкретними рамками, а саме – «бібліографічна продукція». Але ж мова йде вже не про органи НТІ, а в обох випадках про бібліотеку. Як же взаємодіють ці дві системи в сучасній бібліотеці? І чи дві

насправді? Згідно з новим стандартом – так. Адже він спрощено подає дві відірвані одна від одної системи: одну – традиційну, що призначена для розкриття складу та змісту бібліотечних фондів документів, другу – автоматизовану, призначену для інформаційного пошуку та видавання документів і даних.

Новий термінологічний стандарт «Бібліотечно-інформаційна діяльність» ставить більше запитань, ніж дає відповідей. Терміна «вторинний документ» у ньому взагалі немає. Надто нечіткими є й інші тлумачення ДСТУ 7448:2013. До прикладу: інформація – «задокументовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі та довікллі» [2, с. 2]; інформаційний пошук – «шукування, відбирання та надання за певними критеріями інформації, яка відповідає заздалегідь заданим вимогам» [2, с. 10] (краще було переписати зі старого ГОСТу: «поиск документов, сведений о них или фактов, соответствующих информационному запросу» [12, с. 140], – чітко і вичерпно).

Що стосується нового ДСТУ 5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність», ДПА у ньому подається як «сукупність різних систем обліку та пошуку документів в інформаційних фондах» [10, с. 11], а інформаційний фонд визначається як «упорядкована сукупність документів, призначена для їх зберігання та використання [10, с. 11]. Таким чином, ДПА, з одного боку, трактується широко («сукупність різних систем обліку та пошуку»), з іншого – надто вузько. Перш за все такі системи призначені не стільки для обліку, скільки для розкриття змісту документного масиву. Крім того, призначені вони для пошуку різної за характером інформації – не лише документів, але й відомостей про них та фактів.

Аналіз вищезазначених термінологічних стандартів виявляє логічну необхідність узгодити дефініцію понять, які сутнісно збігаються за своїм змістом, адже в обох випадках йдеться про систему вторинних ресурсів, яка створюється для того, щоб відшукати документи (повнотекстові ресурси), відомості про них (документографічні ресурси) або факти (фактографічні ресурси). Спільним варіантом може бути термін «інформаційно-пошуковий апарат» (ІПА) і визначатися як система впорядкованих масивів вторинних документів (документографічних та фактографічних). У загальному вигляді під ІПА бібліотеки ми розуміємо *систему згорнутої інформації про документи і знання, призначену для пошуку документів, знань та інформації про них*. У ній поєднано дві категорії вторинних ресурсів – бібліографічні (документографічні) та фактографічні (вторинні наукові).

Одне з найповніших визначень ДБА бібліотеки подано у дисертаційному дослідженні Т. В. Добко: *«довідково-бібліографічний апарат – документальна інформаційно-пошукова система, що надає можливість багатоаспектного розкриття бібліотечно-інформаційних фондів, використання локальних та віддалених електронних інформаційних ресурсів, слугує оптимальній організації, ефективному пошуку і видачі бібліографічної, фактографічної і повнотекстової інформації»* [5, с. 103].

Варто наголосити не лише на термінологічній єдності. Ми не можемо ділити ДБА на традиційний та електронний. Варто виділяти традиційний чи електронний складник єдиного ДБА бібліотеки. Єдиний ДБА бібліотеки існує як система, який забезпечує доступ до знання: бібліографічного, фактографічного, повнотекстового (у широкому розумінні – це не обов'язково текстове, а будь-якого виду задокументоване джерело інформації). До певного часу, коли у бібліотеках застосовували лише традиційні системи пошукових засобів (карткові каталоги і картотеки, фонд довідкових і бібліографічних видань, фонд неопублікованих бібліографічних посібників), відмінність у термінології видавалася навіть логічною. За останні десятиліття ситуація змінилась – у бібліотеках також функціонують і розвиваються автоматизовані системи пошуку інформації, створюються інтегровані електронні інформаційні ресурси, бібліографічні і повнотекстові ресурси локального та віддаленого доступу. Потрібне усвідомлення того, що усі учасники системи документальних комунікацій займаються однією справою – збором та аналітико-синтетичним опрацюванням документів для їх подальшого використання у науковій та науково-інформаційній діяльності.

Говорячи про ресурси вторинної наукової інформації в електронному середовищі, варто спинитись також на застосуванні терміна «бібліографічний». Коли поряд із традиційними джерелами інформації з'явилися електронні, це спонукало науковців до введення терміна «документографічний ресурс», який визначається як документний ресурс другого ступеня і передбачає усі задокументовані джерела як об'єкти опису. З часом об'єктом документографування стала особлива частина електронної інформації – та, яка представлена в онлайн-доступі (веб-ресурси). Її потрібно було описувати та мати можливість посилатися на неї у наукових публікаціях [4]. У результаті цього з'являється ще один термін – «вебліографія» і, відповідно, – «вебліографічні посібники». Коли ж об'єктом

опису стають вторинні веб-ресурси, (бібліографічні та реферативні БД, бібліографічні покажчики, огляди літератури тощо), – ми отримуємо, відповідно, метавебліографію. Однак практика обігу терміна «бібліографія» та його похідних пішла не шляхом його заміни на термін «документографія» та його похідні, а шляхом розширення дефініції поняття «біблію» від поняття «книга» до поняття «документ». Як наслідок – усі і традиційні, і новітні документографічні ресурси в бібліотечному середовищі продовжують визначатися переважно як «бібліографічні». Що стосується терміна «вебліографія», він є досить конкретним і чітко вказує на коло джерел, які є об'єктом опису («вебліографування»), тому його вживання у тих випадках, коли посібник містить інформацію про веб-ресурси, є доречним. Однак переважна більшість вторинних наукових ресурсів описують різноманітні документи і є, по суті, документографічними, але їх первинне найменування «бібліографічні» не дозволило новому терміну набути широкого розповсюдження і замінити його. Найменування «бібліографічний» відображено також у новому стандарті з бібліографічного опису: «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис» [1], який розповсюджується як на друковані, так і на електронні джерела інформації.

Дослідження ДБА бібліотеки мають певну специфіку. Це перш за все те, що об'єкт є об'ємною і складною системою. Праць, які стосуються ДБА бібліотеки як системи – обмаль. Досліджуються переважно бібліотечні каталоги та інші окремі групи бібліографічних ресурсів. З розвитком інформаційних технологій ситуація ще більше ускладнюється, практика випереджає теорію. Тісна співпраця бібліографів та фахівців у галузі інформаційних технологій дає змогу досягти вагомих результатів у формуванні ДБА сучасної бібліотеки, який відповідав би вимогам часу. Результати такої співпраці описано у роботах І. А. Антоненко [4], Т. В. Добко [4; 5; 6; 7], К. В. Лобузіню [8; 9], Н. І. Моїсеєнко [4], М. Ю. Нещерет [11], Л. Я. Філіпової [13], В. О. Фокеєва [14], В. А. Шкаріної [15, 16] та інших авторів.

Фахівець з інформаційних технологій К. В. Лобузіню досліджує роль бібліографії у сучасних глобальних комунікаціях, показує важливість бібліотечно-бібліографічних технологій в електронному інформаційному середовищі [8]. Відбувається оптимізація методів бібліографування та бібліографічного пошуку за рахунок новітніх технологій та вдосконалення методів роботи з інформацією в електронному середовищі за рахунок

формування масивів структурованого бібліографічного знання про документи. Запропоновані К. В. Лобузіню технології організації знанневих ресурсів (що, власне, і є електронним складником ДБА сучасної бібліотеки) у бібліотечно-інформаційній діяльності мають практичну реалізацію на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [9]. Було використано сформовані у бібліотечній сфері семантичні технології (це такі технології наукового опрацювання документів, як бібліографування, систематизація, предметизація, анотування, реферування, аналітичні огляди). До цих технологій можна також віднести формування систем класифікації документів та авторитетних файлів, аналітичний опис історико-культурних фондів, колекцій і книжкових пам'яток. Всі ці семантичні технології є основою організації інтелектуального доступу до інформаційних ресурсів [9, с. 33].

Більш ніж два десятиліття тому перші бібліографічні бази даних (БД) у вигляді електронних каталогів (ЕК) нових надходжень та інших баз (як правило, наступників картотек), сформовані в українських бібліотеках, почали включатися до веб-орієнтованих систем управління ресурсами бібліографічної інформації. Було зруйновано стереотипи і змінено традиційні бібліотечні технології. На сьогодні найнижчий рівень інтелектуалізації ППС характеризується автоматичним формуванням у системі неконтрольованого словника ключових слів, які надходять із заданих програмою полів бібліографічних записів. Так зване «вільне індексування» передбачає, що вихідного словника немає, а той, що накопичується, жодним чином не формалізується. У такому варіанті виникатиме проблема невідповідності пошукового образу документа, введеного в систему каталогізатором, і пошукового образу запиту, сформульованого користувачем.

Особливо гостро проблема постає у тих варіантах, коли користувач не має доступу до словників даних і може лише довільно формулювати запит у той час, коли можливість здійснювати пошук за допомогою словника сприяла б зближенню пошукового образу запиту і пошукового образу документа. Якщо неконтрольовані словники ключових слів є єдиним засобом змістового розкриття документів в ЕК, то ні тематичний, ні предметний пошук у такому ресурсі не може бути здійснений повноцінно. Наступний рівень передбачає процес опрацювання вхідного переліку ключових слів і створення на його базі предметизаційної інформаційно-пошукової мови (ІПМ) у вигляді мови предметних рубрик. Для цього

потрібно виявити синоніми, обрати з кожної групи один, до якого зробити посилання, а також зробити інверсію деяких понять. Словник предметних рубрик має бути відкритим. Організований у такий спосіб ЕК є орієнтованим на предметний пошук і малоефективним при широкотематичному. Третій рівень передбачає використання класифікаційної ІПМ з предметним входом, тобто поєднання класифікаційної мови з мовою вербального типу, де перша забезпечує широку тематику пошуку, а друга – його точність. Саме такий варіант пропонується сьогодні фахівцями як оптимальний у бібліотеках з універсальними фондами. До того ж, для якісного інформаційного пошуку, а відповідно – і для попереднього якісного рівня аналітико-синтетичного опрацювання документів потрібен не вхідний потік класифікаційних індексів, а вихідна система, вбудована в ІПС, тобто нормативний файл класифікаційної системи. Четвертий рівень – застосування дескрипторної ІПМ – тезауруса, який передбачає глибокий семантичний аналіз лексичних одиниць та встановлення відношень підпорядкування між ними. Основну частину тезауруса складає перелік дескрипторів. Від аскрипторів дано посилання до відповідних дескрипторів. Тезаурус супроводжується системою допоміжних покажчиків, серед яких є систематичний, перmutаційний, споріднених термінів та ін.

Аналіз представлених на бібліотечних сайтах ресурсів показує, що бібліографічна інформація є складником трьох основних інформаційних блоків: 1) бібліографічних (бібліотечних каталогів та інших баз даних, електронних версій бібліографічних покажчиків, книжкових виставок, електронних оглядів тощо); 2) реферативних; 3) повнотекстових. Бібліографічна інформація у перших двох блоках подана у вигляді бібліографічних записів (без рефератів та з рефератами), тому вони можуть розглядатися як бібліографічні ресурси (посібники). Третій інформаційний блок, що не є бібліографічним ресурсом, в одних випадках містить латентні форми бібліографічної інформації, в інших – доступ до повних текстів здійснюється через бібліографічний пошук або відкритий бібліографічний список, також через посередництво бібліографічного запису.

Але такі інформаційні блоки не завжди є чітко розмежованими за ступенем згортання інформації. Розвитку набули ресурси змішані, комплексні та взаємопов'язані. Так, здійснюючи пошук у електронному каталозі (ЕК) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) «Книжкові видання та компакт-диски», користувач отримує

результат із додатковими посиланнями на інші БД, у яких система паралельно здійснила пошук відповідно до його запиту: «Журнали та продовжувані видання», «Автореферати дисертацій», «Реферативна база даних», «Наукова періодика». Одна з них – бібліографічна, інша реферативна, дві – повнотекстові (електронні бібліотеки). На сайтах окремих бібліотек під посиланням «електронний каталог» може знаходитись уся система електронних каталогів і БД бібліотеки.

Серед ресурсів бібліографічного блоку виділяється система електронних каталогів та інших баз даних, які є головним бібліографічним ресурсом власного виробництва будь-якої бібліотеки та об'єднуються єдиною системою пошуку інформації. Частина вищезазначених ресурсів мають паперові аналоги, зокрема, карткові та друковані бібліотечні каталоги.

Основні бібліографічні ресурси НБУВ представлені системою каталогів та інших БД, організованих на єдиній програмній платформі WebIRBIS. Складники системи: Каталог книжкових видань та компакт-дисків, Каталог журналів та продовжуваних видань, Каталоги історико-культурних фондів, Фондові каталоги архівних документів, Скановані каталоги, Реферативна БД, Автореферати дисертацій. Передбачено п'ять режимів пошуку: простий, розширений, за алфавітними покажчиками (словниками), професійний та за рубрикатором НБУВ. У простому режимі пропонується обрати вид пошуку – за одним з полів (ключові слова, автор, назва, рік видання) та за усіма видами документів або обмежити пошук авторефератами, дисертаціями, книгами, збірниками конференцій, стандартами, компакт-дисками). Режим розширеного пошуку передбачає пошук за ключовими словами, які формуються за змістовими елементами бібліографічного запису з можливістю їхнього поєднання логічними операторами. Наступні елементи автоматично поєднуються логічним оператором «та». Поле «тематика пошуку» надає можливість за необхідності окреслити галузь (перелік галузей відкривається), у межах якої здійснюватиметься пошук. Можна обмежити пошук спеціальністю ВАК (перелік спеціальностей подано). Також можна задавати автора, організацію, роки видання, формати представлення, види документів. Пошук за алфавітними покажчиками передбачає доступ до чотирьох словників, три з яких формуються зі змістових елементів бібліографічного запису: ключові слова, автор, назва. Режим професійного пошуку дає змогу формувати складний комплексний запит з різних пошукових

елементів, використовуючи логічні оператори та дужки. Режим пошуку за Рубрикатором НБУВ (бібліотечно-бібліографічною класифікацією знань, за якою систематизуються документи у Бібліотеці) дає можливість здійснювати галузевий пошук з деталізацією, коли потрібно виявити джерела за певною темою чи проблематикою без чіткого термінологічного визначення. В усіх режимах пошуку є можливість уточнювати результати за чотирма полями: ключові слова, автор, назва, рік видання.

Скановані каталоги на сайті НБУВ поділяються на: Сканований генеральний алфавітний каталог, Сканований каталог дисертацій, Скановані каталоги окремих фондів. Два режими пошуку («роздільники» та «ключові слова») забезпечують доступ до записів за індивідуальним та колективним автором, першим словом назви та предметною рубрикою, яка є заголовком опису у картковому каталозі.

На сьогодні усі бібліографічні БД НБУВ є ресурсом, інтегрованим на базі програмного забезпечення ІРБІС. Тому при одноразовому формулюванні запиту у одній зі складників системи є можливість переглянути результати пошуку за іншими складниками. Крім того, окремі бібліографічні ресурси є одночасно повнотекстовими БД, у яких вихід на повний текст здійснюється через бібліографічний запис.

Потреби науковців далеко не у кожному випадку можуть бути задоволені інформаційним продуктом однієї бібліотеки, навіть національної. Розширити можливості доступу до БД світових виробників допомагають передплачені ресурси, доступ до яких бібліотека надає користувачеві зазвичай через комп'ютери локальної мережі, а також відкриті ресурси віддаленого доступу, на які бібліотека розміщує посилання на своєму сайті. Передплачені ресурси відкривають для користувача доступ до світової наукової періодики через бібліографічні, реферативні, повнотекстові та інтегровані БД, які є важливими джерелами бібліографічної інформації.

Трансформація ДБА бібліотеки пов'язана з застосуванням нових інформаційних технологій у бібліотечно-бібліографічній діяльності, які дають змогу розширювати ДБА за рахунок включення зовнішніх інформаційних ресурсів. Важливим та вже не новим учасником системи документальних комунікацій є Інтернет з його дітищем – метаданими. Метадані – це інформація про інформацію (дані про дані). У них містяться базові відомості про автора твору, зв'язки з подібними працями тощо. Бібліотечний каталог може розглядатися як набір метаданих у тому

розумінні, що каталоговий запис і є інформацією про інформацію. Метадані визначаються як машиночитана інформація відносно ресурсів web в інтернеті. Створення метаданих відбувається за так званим стандартом (протоколом) Дублін Кор (Dublin Core). Він передбачає стислий 15-елементний набір метаданих за протоколом Z39.85-2001. Його призначення – не для складання опису як такого, він є інструментарієм для пошуку ресурсів в мережі Інтернет. Хоча семантично записи Дублін Кор схожі на спрощений каталожний запис і їхні елементи можуть бути легко розмічені за полями у форматах сімейства MARC, – процес створення та використання метаданих суттєво відрізняється від процесу каталогізації.

Цікавим досвідом каталогізації ресурсів Інтернету за допомогою Дублінського ядра метаданих ділиться головний інженер з інформаційних технологій ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (м. Кропивницький), автор оригінального онлайн-програмного забезпечення «Редактор-конвертор метаданих» О. М. Волохін [3]. Було запропоновано таку технологічну схему: Дублінське ядро метаданих – конвертація в UNIMARC – імпорт до бібліографічної БД з програмним забезпеченням САБ ІРБІС-64. Отже, опис, започаткований у форматі Дублінського ядра, в кінцевому варіанті перетворюється на повноцінний MARC-опис професійної бібліографічної системи. Аналіз створених бібліографічних записів на цифрові джерела дає підстави О. М. Волохіну констатувати, що застосування стандарту Дублінського ядра метаданих та розробленого програмного забезпечення «Редактор-конвертор метаданих» для опису ресурсів інтернету є доцільним і дає змогу створити повноцінні бібліографічні описи цифрових ресурсів. Крім того, аналіз записів розвінчує міф про неможливість створення повноцінних бібліографічних описів цифрових ресурсів із застосуванням менш потужного формату – метаданих Дублінського ядра (містить усього 15 основних полів, тоді як UNIMARC – 189). Програмний модуль є базовим ланцюжком такого методу каталогізації. Щоб використати дане програмне забезпечення, його навіть не потрібно встановлювати на конкретний персональний комп'ютер. Воно розміщене в мережі Інтернет і використовується вільно усіма бажаними.

Отже, трансформація ДБА бібліотеки пов'язана з такими напрямками роботи: створення бібліографічних записів та вдосконалення форматів; створення файлів авторитетного контролю, що містять варіанти різночитання і є засобами ідентифікації індивідуального та колективного

авторів, визначення предметних рубрик тощо; використання словників (які формуються неконтрольовано та вбудованих); застосування штучних ППМ (рубрикаторів, класифікаторів, тезаурусів тощо); інтеграція та кооперація (внутрішня та зовнішня).

Підсумовуючи, варто зазначити: ті кардинальні технологічні зміни, які відбуваються у бібліотечно-інформаційній сфері, засвідчують, що електронні бібліографічні ресурси стали важливою частиною довідково-бібліографічного апарату бібліотеки і стрімко посідають у ньому домінуюче місце. Змінюється співвідношення та рівень організації традиційної та електронної бібліографії. Бібліотека як найдавніший орган розповсюдження інформації продовжує виконувати свої функції донесення до користувача зростаючих обсягів знання, перетворюючи їх з потенційного ресурсу на реальний, адаптуючи свої завдання і функції організації вторинних документальних продуктів до сьогоденних вимог розвитку цифрового інформаційного середовища. Однак надмірна диференціація сучасної науки та відсутність цілісного знання перешкоджає процесам міждисциплінарних досліджень, які нині стають дедалі актуальнішими і стратегічно важливими. Одним з напрямів вирішення проблеми інтеграції науки є розвиток та широке використання напрацювань в галузі філософії інформації та наук про інформацію в усіх інших галузях науки, виходячи з того, що феномен інформації виявляє себе в усіх без виключення компонентах реальності як матеріальної, так і нематеріальної.

Список використаних джерел

1. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT) : ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – III, III, 47 с. – (Національний стандарт України ; Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
2. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : ДСТУ 7448:2013 : вид. офіц. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – III, 41 с. – (Національний стандарт України ; Інформація та документація).
3. Волохін О. Каталогізація ресурсів Інтернету за допомогою Дублінського ядра метаданих / Олег Волохін // Бібл. вісн. – 2015. – № 1. – С. 3–7.
4. Добко Т. Бібліографічний опис електронних ресурсів віддаленого доступу та соціальних сервісів Веб 2.0 / Т. Добко, І. Антоненко, Н. Моїсеєнко // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 12–21.
5. Добко Т. В. Довідково-бібліографічна діяльність бібліотек НАН України : трансформація змісту, форм і методів під впливом зміни інформаційно-

комунікаційного середовища (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) : дис. ... д-ра наук із соціал. комунікацій / Тетяна Василівна Добко ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 496 арк.

6. Добко Т. В. Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України : становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) : монографія / Тетяна Добко : відп. ред. О. С. Онищенко ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 374 с.

7. Добко Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Тетяна Добко // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 11–24.

8. Лобузін К. Електронне середовище як засіб формування комплексних бібліографічних ресурсів Національної бібліотеки / Катерина Лобузін // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2012. – Вип. 7. – С. 254–260.

9. Лобузін К. В. Технології організації знаньних ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузін ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2012. – 252 с.

10. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : ДСТУ 5034:2008 : вид. офіц. – Київ : Держспоживстандарт України, 2009. – III, 38 с. – (Національний стандарт України ; Інформація і документація).

11. Нещерет М. Ю. Эволюция теоретических и методологических представлений о библиографическом поиске в отечественном библиографоведении : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / Нещерет Марина Юрьевна. – М., 2008. – 21 с.

12. Стандарты по библиотечному делу и библиографии : изд. офиц. – М. : Изд-во стандартов, 1985. – 279 с.

13. Філіпова Л. Я. Бібліографічні системи України в інформаційно-комп'ютерному середовищі : теорія, організація, технологія : автореф. дис. д-ра пед. наук : 07.00.08 / Філіпова Людмила Яківна. – Харків, 1999. – 34 с.

14. Фокеев В. А. Электронная библиография в системе современных научных коммуникаций / В. А. Фокеев // Вопросы библиографоведения. – 2004. – Вып. 13. – С. 38–51.

15. Шкаріна В. А. Інформаційно-пошукові мови як елемент довідково-бібліографічного апарату бібліотеки // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 163–178.

16. Шкаріна В. А. Нові шляхи до розширення інформативності довідково-бібліографічного фонду // Бібліотечна планета. – 2005. – № 2. – С. 18–20.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2017 р.

Vitalina Shkarina,
researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

Transformation of the library reference and bibliographical tools: realities and perspectives

Changes that happened in the reference-bibliographical tools of libraries in connection with development of the system of electronic communications are analysed in the article.

Keywords: reference-bibliographical tools, reference-searching tools, information retrieval tools, bibliographic resources, documentographic resources, factographic resources, secondary resources.

УДК 027.021(477-25)НБУВ:[025.34+004.6]-047.24:024.6

Олена Полякова,
головний бібліотекар Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
Софія Смуць,
головний бібліотекар Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
Олена Сокур,
мол. наук. співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ПОШУКОВІ МОЖЛИВОСТІ КАТАЛОГІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ТА ЇХ ОЦІНКА ЧИТАЧАМИ

У статті представлено результати дослідження з вивчення якості каталогів НБУВ. Проаналізовано відповіді користувачів стосовно карткових і електронних каталогів. Окремо розглянуто питання можливості консервації традиційного каталогу і перехід на електронний. Опитування дало змогу виявити основні тенденції сучасного стану пошукового апарату Бібліотеки.

Ключові слова: картковий каталог, електронний каталог, пошук, замовлення.

Думка користувачів і досі залишається найповнішою формою зворотного зв'язку між бібліотекою і читачем. У рамках наукової теми Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Організація бібліотечно-інформаційних ресурсів як складова формування вітчизняного інтегрованого інформаційного простору» з вересня 2015 р. по лютий 2016 р. проводилося вивчення якості каталогів НБУВ, можливості припинення ведення (з подальшою консервацією) традиційних карткових каталогів (алфавітного та систематичного) і перехід до електронного каталогу (ЕК) як основного довідково-пошукового апарату Бібліотеки.

Дослідження проводилося у формі анонімного анкетного опитування для з'ясування реального стану використання каталогів НБУВ. Відділом наукової організації бібліотечно-інформаційних процесів НБУВ було розроблено анкету, яка містила 15 питань для читачів та 18 – для бібліотечних фахівців з урахуванням вивчення досвіду подібних опитувань у інших бібліотеках. Зміст запитань та варіанти відповідей до них було розроблено як закритими (анкетне питання з готовими варіантами відповідей), так і відкритими для висловлення своєї думки. Респондентам